

LBRIS

C. SUETONIUS

TRANQUILLUS

We know
books

VIETILE CELOR DOISPREZECE CEZARI

Traducere de David Popescu și C. V. Georoc

Studiu introductiv	5
I	
Caius Iulius Caesar	37
II	
Caesar Octavianus Augustus	75
III	
Tiberius Nero Caesar	127
IV	
Caius Caesar Caligula	163
V	
Tiberius Claudius Drusus	193
VI	
Nero Claudius Caesar	219
VII	
Servius Sulpicius Galba	251
VIII	
Marcus Salvius Otho	263
IX	
Aulus Vitellius	271
X	
Titus Flavius Vespasianus	281
XI	
Titus Vespasianus Augustus	295
XII	
Titus Flavius Domitianus	301
Note	315

STUDIU INTRODUCŢIV

I. Epoca lui Suetonius

Pornind de la începuturi modeste și obscure, ca și Roma însăși, literatura latină s-a dezvoltat de-a lungul secolelor, atingând, sub principatul lui Augustus, punctul culminant al înfloririi sale. De la traduceri și imitații ale literaturii grecești (sec. III și II î.e.n.), scriitorii latini au ajuns (sec. I. î.e.n.) să scrie opere originale, care au rezistat veacurilor. Caesar și Sallustius în domeniul istoriei, Cicero în filozofie și elocință, Catullus și Lucretius în poezie, oglindind în scrierile lor năzuințele și frământările epocii, au dat în același timp limbii latine mlădierea artistică și bogăția de care avea nevoie pentru creația unor opere cu adevărat clasice.

Scriitorii epocii lui Augustus, având la îndemână, pe de o parte, moștenirea literară a înaintașilor sau a contemporanilor mai în vârstă, iar pe de altă parte, tezaurul literaturii grecești, au putut scrie opere care au intrat în patrimoniul culturii universale. Virgilius, Horatius, Ovidius în poezie, T. Livius în proza istorică, sunt scriitori prin care vremea principatului lui Augustus este reliefată în chip luminos în istoria Romei, această vreme îndreptând pe deplin numele care i s-a dat de „epoca de aur a literaturii latine“.

În secolele care au urmat, literatura latină n-a mai cunoscut aceeași înflorire. Condiții economice, sociale și politice cu totul noi au influențat și literatura, aducându-i declinul; decăderea și prăbușirea Imperiului Roman, odată cu apariția altor forme de organizare politică și socială a popoarelor Europei, au făcut ca și literatura latină, ca expresie a vieții romane, să decadă treptat, până la dispariția și înlocuirea ei cu alte literaturi, chiar dacă limba latină s-a menținut mult timp în cultura popoarelor apusene.

Dar înainte de decadența ei totală, literatura latină a cunoscut în epoca imperială o perioadă de glorie asemănătoare cu cea clasică din timpul lui Augustus. Este vorba de dezvoltarea pe care a avut-o sub împărații Traian și Hadrianus, în prima jumătate a sec. II e.n., când literatura latină este reprezentată prin scriitori ca Juvenal, Tacitus, Plinius cel Tânăr și Suetonius, sau ca Plutarch. și Epictet, referindu-ne la literatura și filozofia greacă.

Prima jumătate a sec. II e.n. — timp în care și scrie operele sale Suetonius — constituie pe plan politic și economic epoca de apogeu a puterii și prosperității romane. Tabloul cuceririlor și al exploatării provinciilor de către Roma este zugrăvit astfel de către, Petronius, la începutul romanului *Satyricon*: „Lumea întregă era în mâinile romanilor victorioși. Ei stăpâneau marea și pământul și îndoitul câmp de stele și tot nu erau sătui. Corăbiile lor, grele de încărcătură, spintecau valurile. Dacă exista departe vreun golf ascuns, vreun continent necunoscut, despre care să se știe că are bogății de aur, acest continent era un dușman și destinele pregăteau războaie nimicitoare pentru cuceriri de noi comori. Bucuriile obișnuite nu mai aveau farmec, nici plăcerile consumate în petreceri populare. Simplul soldat mângâia bronzul vaselor de Corint. Aici numizii și serii țeseau pentru romani pânzeturii noi și pentru ei triburile arabe își despuiaseră pustiurile.”¹

Cuceririle lui Traian făc ca Imperiul Roman să aibă cea mai mare întindere pe care a cunoscut-o în istoria sa. La provinciile anexate în secolele anterioare, se adaugă Dacia (106 e.n.), care aduce Romei aurul Transilvaniei, precum și Arabia (106 e.n.) și Parthia (117 e.n.), care deschid drum liber spre Europa bogățiilor Indiei și ale Extremului orient. Hadrianus (117-138 e.n.), prin politica sa defensivă, renunță la o parte din teritoriile ocupate de Traian în Asia și asigură Romei liniștea și pacea, necesare consolidării puterii imperiale. Toate provinciile erau legate de capitala prin fire politice, administrative și economice. Ele erau conduse de guvernatori, locțiitori ai împăratului, însuși împăratul având domenii personale, mai ales în Africa. Din aceste provincii veneau impozitele în tezaurul statului sau în casa personală a împăratului din ele mărfurile pentru uzul consumatorilor din capitala lumii. Astfel, soseau din Italia: materiale de construcție (cărămidă, țiglă, marmură), legume, fructe, vinuri; din Spania:

¹ Petronius, *Satyricon*, cap. CXIX.

untdelemn, piei, pește sărat, metale (plumb, argint, cupru); din Gallia: vânat, material lemnos, lână; din Grecia: piatră de construcție, marmură; din Dalmația și Dacia: aur; din Egipt: grâu, papyrus; din restul Africii de nord: grâu, curmale, fildeș, marmură; din Arabia, Fenicia și Siria: purpură, sticlărie, pânzeturii; din India și Extremul orient, prin Alexandria Egiptului sau prin Asia Mică: mirodenii, pietre prețioase, mățăsuri.

Din punct de vedere economic, Roma era un oraș consumator. Politicește însă, ea își păstra situația de capitală a lumii. „Roma — spune Engels — n-a ieșit niciodată din stadiul de oraș, care n-are aproape nicio altă legătură cu provinciile sale, decât legătura politică”². În acest oraș — între zidurile cărui se desfășoară viața și activitatea lui Suetonius — se întâlnesc toate aspectele și contradicțiile societății sclavagiste romane.

Baza vieții economice a Imperiului Roman și a capitalei sale rămâne tot munca sclavilor. Din 1.200.000 locuitori, la cât se socotește că se ridica populația Romei în timpul lui Traian, o treime erau sclavi. Dar se petrecuseră în societatea sclavagistă prefaceri destul de însemnate, care, continuând să se dezvolte, vor face să se adâncească criza sistemului sclavagist. Numărul sclavilor cumpărați descrește, din cauză că încetând războaiele de cucerire și pirateria, dispare izvorul principal de sporire și înflorire a masei de sclavi. În schimb sclavii crescuți în casă (*vernae*) — devenind principalul mijloc de procurare a mâinii de lucru sclave — ajung să reprezinte 2/3 din numărul total al sclavilor. Necesitățile stringente ale producției, conjugate cu teama de răscoale și cu amenințarea de diminuare a numărului sclavilor ca urmare a pierderii izvorului extern de completare a lor, într-un cuvânt schimbările intervenite în condițiile social-economice, determină o schimbare în felul de a-i privi pe sclavi. Încă din sec. I e.n. filozoful Seneca îndemna pe stăpâni să fie blânzi cu sclavii, căci și aceștia sunt oameni, care trăiesc sub același acoperământ cu ei, respiră același aer, sunt prieteni umili, egali lor, dacă se gândesc că soarta tuturor este aceeași.³ Idei ca acestea influențau chiar pe împărați și pătrundeau în edicte și legi. Pentru că unii stăpâni își duceau sclavii bolnavi fără speranță de vindecare pe

² Cf. N. A. Mașchin, *Istoria Romei Antice*, Editura de Stat, București, 1951, p. 346, în *Arhiva lui Marx și Engels*, Cartea I, Moscova 1930, pag. 248.

³ Seneca, *Epistulae*, XLVII.

insula Esculap, în mijlocul Tibrului, Claudius a dat un edict, potrivit căruia acești bolnavi, dacă se vindeau, deveneau liberi și nu mai erau obligați să se întoarcă la stăpânul lor. Greutățile care existau în procurarea de noi sclavi resimțindu-se puternic, duc la promulgarea unor legi care mai întâi limitează dreptul de ucidere a sclavilor, iar Hadrianus chiar interzice omorârea lor. Dar nu există nici un temei pentru a exagera însemnătatea acestor legi. Sclavii rămân tot sclavi, chiar dacă nu mai sunt uciși; situația lor e la fel de grea. Noua atitudine față de sclavi și legislația în favoarea lor sunt doar simptome ale crizei economiei sclavagiste.

Dacă luăm în considerare situația existentă în întregul Imperiu Roman, la cele de mai sus — ca una din principalele manifestări ale faptului că „sclavia antică își trăise traiul“ (Engels) și că munca sclavilor, datorită randamentului scăzut, devenise nerentabilă și era în stare din ce în ce mai puțin să satisfacă nevoia de produse agricole în creștere se adaugă apariția colonatului, care consta în arendarea de către marii proprietari a unor loturi de pământ mai întâi oamenilor liberi săraci, și mai apoi chiar unor sclavi, care astfel se diferențiau de sclavii propriu-ziși, apropiindu-se prin condițiile și mijloacele de muncă de oamenii liberi. Colonul este mai interesat decât sclavul să crească productivitatea muncii sale. De aceea în provincii colonatul va deveni chiar, din secolul II e.n., una din principalele forme de exploatare a celor ce munceau care asigură proprietarilor de pământuri nu numai posibilitatea de cultivare a întinselor lor domenii, pentru care nu le-ar fi ajuns doar sclavii, dar și acapararea de pământuri noi necultivate. Colonatul este unul din fenomenele de descompunere a societății sclavagiste și germenele din care se va dezvolta iobăgia din orânduirea feudală.

O altă pătură destul de numeroasă a populației Romei o constituia plebea. După cum arată Suetonius, încă din vremea lui Caesar se distribuia grâu gratuit la 150.000 de oameni săraci, număr care s-a menținut și pe timpul imperiului. Dar după interpretarea unor istorici, care socot că 150.000 erau capete de familie, înseamnă că populația săracă era cu mult mai numeroasă, ea forma cel puțin jumătate din populația Romei. Plebea aceasta, care în secolele trecute dusesse lupte înverșunate cu patricienii pentru a obține drepturi politice, „care altădată — spune Juvenal — împărțea puterea, fascele, legiunile, totul în fine, acest popor

decăzut nu mai dorește cu neliniștită și nestrămutată poftă decât donă lucruri în lume: pâine și jocuri (panem et circenses)⁴.

În timpul imperiului, plebea era o lume de oameni nevoiași, dintre care unii poate munceau, dar câștigau puțin, iar cei mai mulți trăiau pe seama statului sau a nobilimii bogate. În timpul imperiului plebea n-a jucat un rol politic și n-a constituit o forță socială.

„Plebeii — spune Engels — care se aflau între cei liberi și sclavi, n-au știut niciodată să iasă din stadiul lum- penproletariatului.”⁵ Prin ajutoarele materiale pe care le dădeau plebei, clasele conducătoare și avute se puneau la adăpost de eventuale încercări de revoltă ale sărăcimii libere.

O categorie socială deosebită o constituiau libertzii, sclavii liberați. Aceștia depindeau încă juridic de foștii stăpâni și numai fiii lor deveneau cu totul liberi. Libertzii au un rol deosebit în viața economică, sau ca interpuși ai patronilor în comerț sau în acțiuni cămătărești; unii făceau ei înșiși comerț, sau deveneau patroni în ateliere meșteșugărești și în alte întreprinderi, de pe urma cărora câștigau repede sume frumoase și ajungeau să aibă la rândul lor sclavi, întrecând uneori în bogăție pe foștii lor stăpâni. Unii parveneau să aibă averi fabuloase, cum este în *Satyriconul* lui Petronius, libertul Trimalchion, care nu-și cunoaște toți sclavii, care depășeau numărul de 400. Alții ajungeau în funcții însemnate pe lângă împărați, până în timpul lui Hadrianus, care rezervă cavalerilor toate posturile Cancelariei imperiale.

Vârfurile societății romane erau formate din ordinul cavalerilor și ordinul senatorilor, tagme în care se pătrundea pe baza averii și a favorii imperiale.

Cavalerii erau pătura imediat superioară plebei și treapta spre ordinul senatorial. În timpul imperiului, din vechile familii de cavaleri nu mai rămăseseră decât foarte puține și în acest ordin intrau nobili din municipiile Italiei sau membri ai aristocrației provinciale. Puteau intra în rândul cavaleriilor avocați, juriști, retori, învățați. Cavalerii se transformă treptat într-o tagmă funcționarească. Ei ocupă diferite funcții, ca cea de procurator sau praefect, cea mai înaltă fiind cea de praefect al praetoriului și apoi al Egiptului. De pe timpul lui Hadrianus cavalerilor le sunt rezervate în plus posturile cancelariilor imperiale.

⁴ Juvenal, *Sat.* X, vers 78–81.

⁵ Cf. N. A. Mașchin, *op. cit.* pag. 346

Senatorii erau cei mai bogați oameni ai Romei, ai municipiilor Italiei sau ai provinciilor. Deși nu mai erau descendenți ai vechilor familii patriciene sau senatoriale (pe timpul lui Hadrianus se amintește ultimul vlăstar al ginții Cornelia) și senatul era înprospătat, ca și corpul cavalerilor, cu oameni noi, totuși independența pe care le-o dădea situația economică îi ajută să păstreze ceva din prestigiul și puterea de altădată a senatului republican, rezistând uneori exceselor și tendințelor absolutiste ale împăraților; când nu ajungeau simple instrumente slugarnice, ca pe vremea unor împărați din sec. I. Traian și Hadrianus au dus o politică de înțelegere și colaborare strânsă cu senatul. Numai în ultimii ani de domnie raporturile dintre Hadrianus și senat s-au înrăutățit. Dând preponderență consiliului principelui, format din senatori, cavaleri și mari juriști ai vremii, împăratul a scos Italia de sub jurisdicția senatului și a încredințat-o unei comisii formate din patru foști consuli, reorganizându-și totodată cancelaria imperială pe baze noi. Din timpul lui Hadrianus a rămas în Dreptul Roman formula: „Voința împăratului are putere de lege“.

Dacă la categoriile sociale de mai sus adăugăm cei 10.000 de praetoriieni care formau garda împăratului, precum și provincialii sau străinii în trecere, veniți pentru afaceri comerciale sau pentru alte interese, avem tabloul aproape complet al populației consumatoare din Roma imperială. Ocupațiile acestei populații — bineînțeles exceptându-i pe sclavi — erau foarte puțin productive. Erau și comercianți și lucrători în atelierele meșteșugărești, care se sculau devreme și care lucrau toată ziua. Erau și unii avocați și magistrați foarte ocupați, sau cărturari care-și petreceau timpul în biblioteci. Era și activitatea politică de multe ori destul de febrilă. Dar erau și multe ceasuri de odihnă și distracție; cursele de care, teatrul, amfiteatrul erau pentru mulți singurele preocupări statornice. Aproape jumătate din zilele anului erau sărbători. Între ele, triumfurile militare sau spectacolele date de împărați și consuli pentru popularitate și orgoliu, ocupau un loc de seamă. Pe toate le-a întrecut sărbătorirea biruinței lui Traian asupra dacilor. Spectacolele au durat 123 de zile. Pe arenă s-au prezentat 10.000 de gladiatori și au fost ucise 11.000 de fiare sălbatice. Traian a împărțit poporului, în afară de rațiile obișnuite de grâu, daruri în bani, de două ori câte 75 de sesterti și o dată chiar câte

500 de sesterti de persoană. De unde atâția bani pentru daruri, pentru distribuirea de grâu, pentru spectacole? Imperiul era mare. Provinciile bogate. Și veniturile lor se îndreptau, în cea mai mare parte, sub formă de impozite, spre Roma.

După cucerirea Daciei, 50.000 de sclavi s-au vândut la mezat pe piețele Romei sau ale Italiei, iar comoara lui Decebal a trecut în caseta lui Traian. Regiunile metalifere ale Daciei urmau să fie exploatare.

Columna lui Traian eternizează amintirea războaielor dacice.

Arta înflorește în vremea lui Traian și Hadrianus, mai mult decât literatura. În afară de Columna lui Traian, vorbesc de arta de atunci forul lui Traian și construcțiile lui Hadrianus, ca vila sa de la Tibur, sau reconstrucția panteonului lui Agrippa, adevărate monumente de artă arhitectonică.

Literatura, destul de bogat reprezentată, nu s-a putut însă ridica la înălțimea celei clasice. Lecturile publice, care fuseseră introduse în timpul imperiului, deveniseră atât de răspândite, încât Hadrianus a trebuit să clădească Athenaeum pentru a avea o clădire specială în care ele să se țină. Neexistând tipar, cărțile se răspândeau greu în antichitate, în manuscrise, și în acest timp, înmulțindu-se numărul iubitorilor de literatură, poeții își citeau lucrările lor în public. Pe timpul lui Augustus, lecturile aveau loc în cercuri literare, în care se discuta și valoarea lucrărilor, pe când în timpul imperiului aceste cercuri s-au lărgit și s-au înmulțit, obligând pe poeți să prezinte lucruri ușoare care să atragă prin forma lor și al căror fond să nu obosească pe auditor format de astădată dintr-un public eteroclit. Operele din timpul lui Augustus însă fuseseră strâns legate de viață, discursurile lui Cicero au luat naștere în lupta din for, pe când în timpul imperiului genul oratoric își găsea existența în școlile retorilor, ca o artă factice, lipsită de culoarea și frământarea pe care le-ar fi dat-o legătura cu viața.

De aceea, multe discursuri s-au scris pe vremea lui Traian pentru cauze fictive, multe poezii în care se cultiva erudiția mitologică și ornamentația formală, dar au supraviețuit acelea care s-au inspirat din viața reală, ca satirele lui Juvenal, sau ceva mai înainte, epigramele lui Martialis.

Un fenomen caracteristic, ca urmare a procesului de cucerire și romanizare, este faptul că literatura latină este ilustrată încă din

sec. I cu nume de scriitori din provincii, mai ales din Apus, care au putut fi romanizate complet. Astfel, cei doi Seneca, Lucanus, Quintilianus, Martialis, sunt spanioli; cei doi Plinius sunt galii etc. Provinciile din Răsărit au rămas tot sub influența elenismului și literatura greacă a urmat sub imperiu aceeași linie de dezvoltare ca și cea latină. După o perioadă de stagnare în sec. I, a avut loc o epocă de renaștere și înflorire în sec. II, reprezentată prin scriitori ca Epictet, Dion, Plutarch, Lucian etc.

Acestea sunt, sumar schițate, trăsăturile economice, sociale și culturale ale Romei și ale unui imperiu așa de vast, ce se întindea din Britannia până la golful Persic, din nordul Daciei până în sudul Egiptului, pe vremea activității scriitoricești a lui Suetonius.

II. Date biografice

Au rămas foarte puține date biografice despre C. Suetonius Tranquillus. Scriitorul care a alcătuit cu migală și conștiinciozitate biografia atâtor împărați, care n-a uitat să ne dea amănunte despre pieptănătura lui Caesar, despre picioarele lui Claudius sau despre nasul lui Galba, despre sine nu ne-a lăsat decât foarte puține lucruri, legate tot de viața împăraților. Dacă nu s-ar fi bucurat de atenția și prietenia deosebită a lui Plinius cel Tânăr, n-am ști mai nimic despre biograful celor 12 Caesari. Cinci aluzii la bunicul și tatăl său, la adolescența și tinerețea sa; șase scrisori ale lui Plinius, o frază a lui Spartian și una a lui Joannes Lydus, acesta este tot materialul bibliografic de bază care a servit la reconstituirea datelor biografice ale lui Suetonius. Tot ce s-a spus în plus sunt deduceri, presupuneri, probabilități pornind de la aceste date.

O primă presupunere este cea în legătură cu data nașterii lui Suetonius. Trecem peste argumentele folosite, dar neconvingătoare ale biografilor în legătură cu diferitele date presupuse și acceptăm ipoteza că Suetonius s-a născut între anii 69 și 76 e. n., dintr-o familie de cavaleri. Tatăl său se numea Suetonius Laetus și a luptat la Bedriac în armata lui Otho în legiunea XIII ca tribun augusticlav (ajutor de comandant de legiune); pe când Suetonius era copil asculta de la tatăl său cuvinte de laudă despre Otho⁶, care știm că a fost împărat în anul 69. Bunicul său îi povestea de

⁶Suetonius, *Viața lui Otho*, cap. X.

asemenea fapte petrecute la Roma pe vremea lui Caligula⁷. El însuși, destul de tânăr, (adolescens) a asistat la Roma la o scenă destul de curioasă, prilejuită de excesul de zel al unor funcționari fiscali, pe vremea lui Domitianus⁸, fapte din care se trage concluzia că s-a născut și și-a petrecut copilăria la Roma, și nu în Gallia, cum presupun unii biografi pe baza prieteniei strânse dintre Suetonius și Plinius, care era originar din Gallia.

N-avem date în legătură cu școlile la care a învățat, dar deducem, din pregătirea și operele sale, că a trecut prin cele trei cicluri de învățământ corespunzătoare celor din vremea noastră, învățământul superior constituindu-l școlile de retorică.

Perioada cea mai bine cunoscută din viața sa este cuprinsă între anii 97–113, de când datează cele șase scrisori ale lui Plinius către Suetonius sau despre Suetonius.

Cea dintâi e scrisă în 97 de Plinius către un prieten, pe care-l roagă să intervină pentru ca Suetonius să poată cumpăra pe un preț convenabil o mică proprietate în apropierea Romei. În această scrisoare, Plinius numește pe Suetonius *contubernalis*, prieten foarte apropiat. Plinius avea pe atunci 35 de ani și era *praetor* al tezaurului militar.

O funcție însemnată, astfel că Suetonius se bucura de atenția unei persoane cu vază. De asemenea, Plinius îl numește *scholasticus*, cuvânt din care unii biografi au dedus că Suetonius a fost profesor. Dar e mai probabil, cum susțin alți biografi, că Plinius a vrut să recomande pe Suetonius ca pe un om de studiu, care are nevoie de liniște și de recreație la moșioara pe care voia s-o aibă la țară. „Pe acest mic teren, dacă prețul îi surâde — scrie Plinius — multe lucruri pot încanta pe dragul meu Tranquillus: vecinătatea orașului, drumul comod, dimensiunile convenabile ale casei, întinderea mijlocie a domeniului, proprie a distra fără a absorbi. Căci pentru proprietarii dedați studiului, ca acesta, este suficient să ai unde să-ți odihnești creierul și să-ți recreezi ochii plimbându-te pe alei, cunoscându-ți toate capetele de viță, știind numărul pomilor...”⁹.

A doua scrisoare, tot din anul 97, este adresată de Plinius lui Suetonius, ca răspuns la o scrisoare a acestuia. Suetonius urma să

⁷ Suetonius, *Viața lui Caligula*, cap. XIX.

⁸ Suetonius, *Viața lui Domitianus*, cap. XII.

⁹ Plinius cel Tânăr, *Scrisori*, I, 24.